

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת "כרם ביבנה".

"לזכר עולם יהיה צדיק" לענין פתח הנש הישיבה הרב חיים יעקב גולדנזיס זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל (תהלים קי"ב)

פרשת חוקת

ב' בתמוז

ה'תשע"ב

גיליון מס' 222

(שנה שישית)

זמני השבת

צאת השבת	הדלקת נרות	ירושלים
20:31	19:08	
20:34	19:29	תל אביב
20:35	19:29	פרם ביבנה

פרה אדומה – חוקת ותחייה

אור ישראל שוורץ (וי) אור אחותי הק' מרת ד"ר תחיה נועה אסתר ע"ה בת ר' משה יבלחטור"א שוורץ

לע"נ אחותי הק' מרת ד"ר תחיה נועה אסתר ע"ה בת ר' משה יבלחטור"א שוורץ

רצה הקב"ה שתזכה פרשת חוקת ותקודש לה תשומת לב מרובה. ואכן, הדרשנים שבכל הדורות שלחו בקולמוס ידם ואת ימינם אל קסת הסופר וגם פרשיית הפרה האדומה נתוספה אל משפחות הסוגיות המדוברות ביותר. "אמרת אחכמה והיא חוקת ממני" (קהלת ד' כג'). קשה לומר שהצלחתי לחדש או לבנות נדבך נוסף על דבריהם של חכמים אולם מבט אל כמה מהשיטות יכול להחכים למרות הכל.

במדרש רבה מגלים חז"ל הסתכלות מעניינת על הגדרות התורה כגון אסור ומותר טמא וטהור, מושגים שאלמלא תורת ישראל אינם קיימים בעולם כלל:

"מי ייתן טהור מטמא לא אחד (איוב יד: ד), כגון אברהם מתרח, חוקיה מאחו, ומדרכי משמע, ישר' מאומות, העולם הבא מהעולם הזה. מי עשה כן, מי צוה כן, מי גזר כן, לא אחד, לא יחידו של עולם. תמן תנינן בהרת כגריס טמא פרה בכלו טהור... ותנינן תמן כל העוסקין בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בבגדים, היא עצמ' מטהרת טמאים. אלא אמר הקב"ה חוקה חקקתי וגזירה גזרתי ואין את רשאי לעבור על גזרתי, זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר".

אדם מסוגל להרבה דברים והעובדה שהוא מונע עצמו ממשוה אינה מניעה מציאותית – וודאי שטכנית הוא יכול אלא שהתורה באה ואסרה והאיסור הוא מחודש מבחינה הגיונית וכמוהו המושגים שהוכרנו.

מה היא טומאה? טומאה, נאמר בקיצור, היא הפסקת מציאות חיים; בכל מקום אשר תמצא חיים תבוא עם ההתנתקות ממקור החיות איוה טומאה ברמה כל שהיא בהתאם לרמת החיות שהייתה קודם. לא נפרט כאן, אבל אפשר לעבור אחד לאחד ולבחון את ההגדרה.

בקיום מצוות הפרה האדומה תמהו כולם, והדגל המתנוסס מעליה מייצג מצווה שאין אחריה הסבר הגיוני. לא די שבכל מושג הטהרה, כפי שהסברנו, יש חידוש מסויים, כאן מצאנו אף סתירה פנימית בתוך המצווה עצמה. אולם דווקא למצווה שכזאת יש מעלה יתירה וחידוש נעלה. ומכאן נצא לשני ראשים, מעלת המצווה השמיעית והמסר הטמון בפרה אדומה.

ראיתי להרב בר שאול זצ"ל שהביא מקור מעניין מהקדמת רב ניסים גאון לש"ס וכך לשונו:

"כל המצוות שהן תלויות בסברא ובאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבין בהן (מעיקר הדין אפילו גויים) מן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ, עליו ועל זרעו אחרי לידור דורים... ומוסף הרב אלימלך ב"ש – אבל המצוות ששעמן לא נתגלה לשכל האנושי בהן מיוחד חלק ישראל... לא נתגלה טעמם... אבל שופע תוכנם הגבוה לנפש הישראלית".

וכן דרש החת"ם סופר על הפסוק: "הנְסַתְרַת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַגְלַת לִנְנוּ וְלִבְנֵינוּ עַד עוֹלָם לְעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים פרק כט):

מתי יש לנו רשות לדרוש בטעמי המצוות ואפילו הנגלות שבהן? אימתי שאנו מרגישים מחוייבים לעשות את כל המצוות כולן בלא הברלה לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בלי הנאים כלל.

אמנם ראוי לכל אדם מישראל להתעמק במצוות התורה אבל יחסו אל חיובי התורה לא תלוי כלל בעומק הבנתו בהן, כי אם מתוך ידיעה שכולן מה' הן ולפי חשיבות הנותן צריך לנהוג בתורה. ומפורש בן בדברי הרמב"ם (הלכות מעילה פרק ח) וז"ל:

"ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יא קל בעיניו ולא ירוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול. בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנהוג בהן מנהג חול מעל, קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעש האדם בהן מפני שלא ידע טעמם... וכמה היה דוד המלך מצטער מן המינים ומן העכור"ם שהיו משיבין על החקים, וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה, שנאמר טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור פקודין, ונאמר שם בענין כל מצותיך אמונה שקר רדפוני... שבעשיית החוקים והמשפטים וזכין הישרים לחיי העולם הבא, והקדימה תורה ציווי על החוקים, שנאמר ושמתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".

ערך עשומות נאחם (מספרי פ"ב ס"ה)

לעילוי נשמת

מרת רבורה בין ע"ה
בת ר' אהרן ז"ל

נלב"ע ב' בסיון תשנ"א

ת.נ.צ.ב.ה

הוקדש ע"י משפחת יוסקוביץ

אולם, כמו שאמרנו, יש דווקא מעלה מיוחדת במצוות ששעמן לא נודע לנו כפי שמבאר השפת אמת בטוב טעם בפרשת השבוע; ודאי יש טעם לכל חוקה וציווי אלא שאנו לא יכולים לקבל טעמן אל דעתנו עד שנקבלם קודם בלא ידיעת הטעם. בעצם נאמר שביחס ישר לאמונת האדם והשתוקקותו לדעת כך זוכים אח"כ בהבנתו. משום שהסיבה שיש מצוות שהאדם לא מבין זה מחמת שהן כל כך גבוהות ושמירות שאין אפשרות למצוא להם איזה כיוון גשמי ומוחשי שאתו האדם כן יתפוס, האידיאה פשוט רחוקה מדי מהעולם הזה, וזה נובע רק מחסרון האדם ונמיכות קומתו. על כל לפי התרחקותו מגשמיות והתקרבות לה; יוכל להרגיש את הטעם והסיבה של המצווה, ולו הסיבה שמשם כן הביין את טעמה משום שהיה רוחני יותר מאחיו ואף אלוקי.

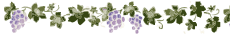
ובכל אופן, מסר אחד שניתן להפיק ממצוות הפר"א. חז"ל מביאים בקידושין (דף לא.) את המעשה הידוע על דמא בן נתינה:

"שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפור בששים ריבוא שכר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו".

מה הסיבה שדווקא במטבע זה שילמו מן השמים את שכרו? אומר הרב וינגוורט שליט"א (נספחים לשרידי אש של הגריי"ו וינברג זצ"ל) שהרי על מצוות כיבוד א"וא מבטיחה התורה הק' "למען יאריכון ימיך" ודרשו חז"ל (שם לט): ולמען יאריכון ימיך – לעולם שכולו ארוך. היינו תחיית המתים ולאחריה ולא בעולם הזה. ובעצם גם מצוות פרי"א נותנת לנו תחושה דומה לתחיית המתים משום שלוקחים פרה אדומה במלוא חיוניותה שלא עבדה מימיה, שוחטין אותה שורפים והופכים דבר מלא חיים לעפר ואפר ואין תקווה לאחרייתה! ומן הכלום הזה יוצא יש, יוצאת טהרה. זו היא תחיית המתים של ממש! על כן מובן מדוע קיבל דמא בן נתינה מידה כנגד מידה שכר שכזה.

אחתם כאן ברברי קודשו של האיזיביצר בעל "מי השילוח", הגוססים בנו תקווה מחודשת כי אף אנו יש לנו תחייה ותקומה מאפרנו ועפרנו:

"כי מיתת ישראל אינה כמיתת אדם" כי מיתת אדם" היא ככלי שנשבר ואין לו עוד תיקון ומיתת ישראל אינה אלא ככלי של חוליות שנתפרק... אשר לא עלה עליה עול היינו שמעולם לא היו תחת שום שיעבוד (באמת) רק השם יתברך מושל עליהם לבדו. וע"ז נאמר להם לישראל פר' פרה קודם מיתת שלשה רועים (משה אהרון ומרים) כדי להשיב בזה לישראל שלא יצטערו... כי הכל יחזור להם".

לומר "מדבריהן נודכה פלוני", אבל בלאו הכי בוודאי הלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש. ובמקום שאי אפשר להימלט מהשקר עדיף לשקר כדי שלא לעבור על רכילות. וכן מצינו בכתובות (י"ז ע"א): תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן ב"ש לבי"ה: הרי שהיתה חגיגתה או סומא, אומרים לה כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה {שמות כג-ז} מדבר שקר תרחק! אמרו להם ב"ה לבי"ש לדבריים מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגנונו בעיניו? הרי אומר ישבחנו בעיניו! מאכן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. ופירש שם הריטב"א דהיתירא דב"ה הוא מפני השלום, אף שאינו מוכרח לשקר, מותר לו לשנות בדבריו על מנת לגמול חסד עם בני הזוג ולחזק את הקשר ביניהם. שהרי אם ינסה "משמח" לשנות בדבריו בעניין זה, מיד תורגש פגיעה ואי נעימות בין בני הזוג, על כן מוטב לו לשקר.

לפי האמור, צריך לדון בדעת ריש לקיש, כיצד הורה לנקוב בשמות הדיינים המחייבים, הרי מפיר בזה את השלום, ומדוע לא חשש לרכילות? ויש לתרץ מהחשש לרכילות הוא דווקא כשאומר בפיו בלשון "אני מזכה, אבל מה אעשה שחברי הדיינים מחייבים", דמשמע שעדין עומד בדעתו שהדין עם זה החייב, ועי"ז תכנס שנאה בלב החייב על חבריו הדיינים, אבל כשכותב כן בכתב דמתחילה היה ביניהם התחלקות ואח"כ הושוו ברין זה לחייבו, לא יהיה עי"ז שנאה בלבם על האחרים וזה הוא כוונת התוספות כמה שכתבו "ומשום לא תלך רכיל אין כאן". (כן תרץ החפץ חיים בספרו שמירת הלשון, הלכות רכילות כלל ט, יב)

וקשה: היאך הוכיחה הגמרא הנ"ל ביבמות, גדול השלום שאף הקב"ה שנה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנת, שמא יש לומר שכונת הכתוב בזה רק להעתיק מאמרה של שרה "אחרי בלותי היתה לי עדנה", ולא לשנות מן ואדוני זקן לאני זקנת? וי"ל דאין הכי נמי, דכונת הכתוב כך הוא, "אני זקנתי" = "אחרי בלותי היתה לי עדנה". וכן בפ"י הרמב"ן בחומש שכתב, ואני זקנתי הוא פירוש אחרי בלותי ודבריו אמת. אך מפני השלום לא רצה לגלות מה שאמרה "ואדוני זקן" כי היה ראוי שיאמר "ואני ואדוני זקנים" כי שרה בשניהם זקנה. וצריך לבאר דסברת הגמרא דגם זה מקרי שנוי בדברי ה' יתברך במה שנתתי רק. כמחצה מדבריה ולא אמר המתחזה השניה ואדוני זקן. מכאן נלמד עד כמה ראוי לאדם לשמור פיו מדברי שקר במקום שאפשר, וכן שמעתי סיפור על רבי עקיבא איג"ר שהיה רבה של העיר פוֹזֶן במדינת פרוסיה - אשכנז. באחד הימים נשלחה אליו שאלה מדיני קהלת בלוסטק אשר בפולניה. בתשובתו פותב רבי עקיבא איג"ר, שֶהוא אינו פְּדָאי שֶמְפָּרְחָקִים; פְּנו אֵלָיו בְּשֶאֱלוֹת, וְכִי לֹא אֵלָקֶן יִשְׂרָאֵל מְגִדְוֵי הַתּוֹרָה הַיּוֹשְׁבִים בְּפּוֹלִין אֲשֶׁר קָטְנָם עֲבָה מִמֶּנּוּ. אַךְ הוּא מְקַיֵּם וְיִנְמָק לָהֶם, כִּי הַפְּעַם הוּא יוֹצֵא מִמֶּנּוּ וּמְשִׁיב לָהֶם תְּשׁוּבָה לְשֶׁאֱלֹתֶם, הַיּוֹת הַיְהוּדִים בְּשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה עִם מִפְּנֵי אֱדוֹ, וְהֵלֶךְ בְּקֶשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּשְׁבֵּי תְשׁוּבָה לְקַהֲלַת בְּלוֹסְטֶק, וְהוּא - רְבִי עֲקִיבָא אִיגְר - שֶׁתֵּק. "וְחֹחֲשֵׁי אֲוֵלֵי נַעֲנַעְתִּי רֹאשֵׁי קֶצֶת בְּדָרְךָ הַבְּטָחָה, לְזָה מְקַרְחָנִי לְצֵאת מִמֶּנּוּ וְלִשְׁבֵּי אֶךְ הַפְּעַם..." (בגדי ישע) היוצא מדבריו עד כה:

- לכו"ע במקום שאין הכרח לשקר, חובה להתרחק מהשקר.
- במקום שהשקר יכול להביא לשלום, התיירו לשנות ולשקר.

לפי מסקנות אלו נראה לומר שמותר לשקר ולומר לטרמפיסט "אני נוסע בין כה וכה לפיון שאתה צריך", ואין בזה איסור שקר, שהרי בזה מקיים מצוות חסד בהידור. במידה ויכול לתרץ נסיעתו במבלי לשקר, עדיף להתרחק מהשקר. מאידך אף על פי שיש מצוה לעצור ולקחת טרמפיסטים, מכל מקום, אם הבעל והאישה נוסעים יחד ואינם חפצים לעלות טרמפיסטים, אין חובה לקחת טרמפיסט. אך במקרה זה יאלצו לומר דבר שאינו שקר. לעיתים מותר לאדם לשנות מן האמת כדי למנוע מעצמו בושה, לדוגמא אם מכירים את הטרמפיסט וחוששים שיטור שנאה בלבם על מעשיהם, יהיה מותר לשקר למען השלום. למדנו שמותר לשנות במסכתא, ופירש רש"י שמותר לאדם להצניע את ידיעותיו משום ענווה. אולם לדעת הרמב"ם הכוונה היא, שאם שואלים אדם האם אתה לומד כעת מסכת שבת, למשל, והוא מתירא שמא ישאלוהו שאלות הלכתיות שלא ידע להשיב עליהם, מותר לו לומר שהוא לומד מסכת אחרת, כדי להימנע מהבושה שבאי ידיעת התשובה (הל' גולה יד, ג). על פי זה אפשר ללמוד שאם אדם נוסע לבית חולים, לבדיקה שהוא מתבייש בה, כמו למשל בדיקת פוריות, ומישהו שואל אותו לשם מה אתה נוסע, מותר לו להסתיר את מטרת נסיעתו המדויקת. בכל מקרה כתב בעל ספר חסידים (תרמ"ב), שעדיף תמיד שלא לומר ממש דבר שקר, אלא לנקוט בלשון שמשמעת לשתי פנים. (הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה)

נסיים בסיפור הקשור לעניין-

מסופר על הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל שפעם אחת שכר מונית מיוחדת שתסיע אותו מירושלים לתל אביב, ותנאי התנה עם הנהג, שיאסוף כל טרמפיסט שיוזמן בדרך, ואף שבימים ההם היו מצויים טרוריסטים לא חשש להם. והיה טוען, שמי ששוכר מונית ואינו אוסף טרמפיסטים, הרי הוא מבזבז את המקומות הפנויים מבלי ליהנות את הצריכים להם...עלינו לשבח (חלק א עמוד תרה)

אתה נוהג ברכבך ביום שרב לוהט, ומביט מבעד לחלונות בבחור צעיר הנושא על גבו תיק כבד, ומסמן לך לעצור, ואתה ממשיך בדרךך כאילו לא אירע דבר? ! איזה גמילות חסד של ממש יש ביד הנהג לעשות, ואסור להחמיץ הזדמנות פז שכזו. והורו חכמי הדור שמי שלוקח אנשים ברכבו, מקיים בזה מצות הכנסת אורחים. (עלינו לשבח עמוד קכו, בשינוי קצת)

שאלה: בעל מכונית החפץ לגמול חסד ולהסיע אדם ברכבו, אך חושש שאם אותו אדם ידע שהוא נוסע במיוחד בשבילו, לא ירצה להטריחו, האם מותר לבעל הרכב לשנות בדבריו ולומר: "אני נוסע בין כך וכך לפיון שאתה צריך", או שיש בזה איסור שקר? **ובניסוח קצר יותר** - האם מותר לשקר על מנת לגמול חסד בצורה מעולה יותר? **ושאלה נוספת באותו עניין:** אם הבעל והאישה נוסעים יחד ואינם חפצים לעלות טרמפיסטים מפני שזו השעה הנוחה ביותר לדבר האחד עם השני על עניינים אישיים, ועוד סיבות כאלו והדומות להן, ועצרו ליד טרמפיסט המבקש לעלות לרכבם, האם מותר להם "לערוך" את סירובם ע"י שיאמרו שאינם נוסעים לכיוון שלו, או שעליהם לטרב בלי לנמק? **ובניסוח קצר יותר** - האם מותר לשקר על מנת "לפתוח" על אי עשיית חסד? **תשובה:** הגמרא בסנהדרין (ל'). מכתב היכי כתבי (פי' כשנחלקו הדיינים בדין מסויים והלכו בתר רובאהיך יכתבו לשון הפסק דין) ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל, (שלא לגלות מי מהדיינים חייב) ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מוכין ופלוני מחייב משום דמחוי ששיקרא, (אם יסתמו הדין לצד אחד יהיה מקומלחשד שהדין מורומה)ורי אלעזר אמר לפיון נודכה פלוני, (מתוך דיון השופטים הגיעו לפסק זה) משום דאית ליה דמרוואית ליה דמר הלכך כתבי מדבריהם כו', ופסקו הפוסקים כר' אלעזר. מכאן משמע דיש לומר לכתחלה בלשון שלא יהיה מחזי כשיקרא, אף שהוא לתועלת גדולה, שלא יהיה חשש ללעז על בית הדין, וכן בנידון דידן לכאורה יש לאסור לשנות בדבריו אף עבור מטרה חשובה!

מאידך - הגמרא ביבמות (ס"ה): וא"ר אילעא משום רבי אלעזר ב"ר שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום שנאמר {בראשית נ-טו} אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנה שא נא וגו' (שלאחר פטירת יעקב אבינו, חששו האחים שמא יוסף ירצה לנקום בהם על שמכרוהו לישמעלים, ולכן, למרות שיעקב לא אמר להם דבר, למען השלום שינו מהאמת ואמרו ליוסף: "אביך צוה לפני מותו לאמור: כה תאמרו ליוסף, אנה שא נא פשע אחיך, וחסאתם כי רעת גמלוך, ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך...") {בראשית נ, טז-יז}, ומכאן שמותר לשנות מפני השלום) ר' נתן אומר מצוה שנאמר {שמואל א טז-ב} ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני וגו' דבי רבי ישמעאל תנא גדול השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו דמעיקרא כתיב {בראשית יח-יב} ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי: (אפילו הקב"ה בעצמו שינה מפני השלום, שהרי כשנתבשרה שרה אמנו שעתידי להוליד לה בן, צחקה בקרבה ואמרה, איך אחרי בלותי אלד ואדוני זקן. כלומר, שרה לא האמינה למשמע אוזניה מפני שגם היא וגם אברהם כבר זקנים. אולם כאשר סיפר הקב"ה לאברהם ששרה לא האמינה לבשרות הבן, הזכיר רק שאמרה שהיא עצמה זקנה. וזאת משום שכל אדם נפגע כשהוא שומע שאשתו חושבת שהוא זקן, ולכן שינה הקב"ה את דבריה. ומכאן שמצווה לשנות מפני השלום.) [קשה איך משקרת התורה ומשנה ממאמר שרה? הטעם לכך שמותר לשקר למען השלום, מפני שהאמת השורשית היא, שכל בני האדם מאוחדים ביסודם, בורא אחד בראם, ומטרה אחת לכולם, ורק סיבוכי העולם גרמו למחלוקות ולמריבות. אם כן, כשיש התנגשות בין ערך השלום וערך האמת, למעשה יש התנגשות בין האמת הפנימית לאמת החיצונית. שמצד האמת החיצונית אכן יש ביניהם עיונות ושנאה, אולם מצד האמת הפנימית הם מאוחדים בנשמתם, ורוצים לאהוב זה את זה. וכשיש התנגשות כזו, הורחה התורה להעדיף את האמת הפנימית על פני האמת החיצונית. ולכן נפסקה הלכה שמותר לשקר למען השלום. ובנוסף מקוצר: הגדרת שקר היא דבר שאינו נכון ומקובל בעיני העולם, ואמנם אם התורה (שהיא ודאי אמת) מצווה לשקר הרי שגם בעיני העולם הדבר חיובי וממילא אינו מוגדר כשקר.

ופסקו הרי"ף והרא"ש שמצווה לשנות מפני השלום. לכאורה משמע שכשם שמצווה לשנות מפני השלום, כך מצווה לשנות למען גמילות חסד בהידור וכן מסופר באבות דרבי נתן (יב, ג) על אהרן הכהן שהיה אוהב שלום ורוהף שלום, וכששמע על שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אהרן וישב אצל אחד מהם. אמר לו: "בני, ראה חברך מהו אומר, מטרף את ליבו וקורע את בגדיו, ואומר, אי לי, היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחת עלינו." וכך היה וישב אצלו עד שהסיר קנאה מליבו. והולך אהרן ויושב אצל האחר, ואומר לו: "בני, ראה חברך מהו אומר, מטרף את ליבו וקורע את בגדיו, ואומר, אי לי, היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחת עלינו." וכך היה וישב אצלו עד שהסיר קנאה מליבו. לאחר מכן כשנפגשו זה בזה גפפו, חיבקו ונשקו זה לזה. וכך היה עושה שלום בין אדם לחבריו ובין איש לאשתו, ולפיכך כשנחלק נאמר: "ויבכו את אהרן שלושים יום כל בית ישראל" (במדבר כ, כט). יש לדון בדברי הגמ' בסנהדרין, דבורא ר' אלעזר ג"כ מסכים לר' יוחנן רבו, שיש איסור לא תלך רכיל אם יגלו מי מהדיינים זיכה, רק משום דיש לו עצה אחרת היאך להימלט מן השקר העדיף

בוה העולם, ולכן הוא יפשוט הקושיות ואבעיות, כי הוא יודע באיזה מדה צריך העולם להתנהג⁶. ולכן ייתכן שברמת הידע והגדלות התורנית משה רבינו ראוי לפסוק יותר מכל אחד אחר, אך לאליהו יש יתרון אחד - שהוא עדיין חי בינינו ורואה את המציאות בעין ולכן דווקא הוא יכול לפסוק. כשם שחכם מתאפיין בניחוח המציאות על פי העובדות בשטח, כך הוא מתאפיין ביכולת להודות ב'גבולות גיורה' של ההבנה האנושית והאישית. ישנם דברים רבים הנשגבים מידיעתנו ולכן הישרות האינטלקטואלית מחייבת להודות בכך "אמר להם רבי עקיבא: כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים! משום שנאמר (תהלים ק"א) 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני'". אין אנו יודעים בדיוק מהם 'אבני שיש טהור' שהרי מדובר בעניינים נשגבים ביותר, אבל כאשר מנסים בכל זאת לתת פרשנות על דבר הנשגב מאיתנו ולקרוא ל'אבני שיש טהור' מים רק משום שזה דומה למה שאנו מכירים, זו עיוות המציאות ולכן על כך נאמר 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני' (שם). דווקא כאשר יודעים שאין יודעים - ניתן להגיע לאמת.

זו אינה בושה לומר 'לא ידעתי'. אדרבה, כאשר אדם מנסה להביע את דעתו בכל דבר ולנסות להמציא פלפולים כדי להראות שהוא "יודע", לפעמים זה אפילו מעיד על ההפך הגמור. דווקא היכולת להכיר שלא תמיד אפשר לדעת הכל מלמדת על החכמה. שהרי החכם מכיר בגבולות חכמתו ואינו מנסה לתלות בעצמו מה שאין בו. רבי מנחם ב"ר שלמה לבית מאיר (המאירי) מספר שתלמיד אחד רצה לשאול את הרב שאלה, אך הרב שתק ולא השיב. התלמיד לא וויתר ושאל כמה פעמים ובסוף הרב אמר לו 'מאי דעתך דמאן דלא ידע הא מילתא לאו צורבא מרבנן הוא?!'⁷

בשבוה הבא א"ה נסיים מדור זה בחשיבות כתיבת מאמרים שלא רק מועילה לכותב עצמו, אלא משכללת את קניינה הרוחניים של האומה.

⁶ רבי לוי יצחק מברדיטשוב, ספר קדושת לוי (מהדור: מיכאל דרברמדיגר, מכון קדושת לוי, תשס"ז) חלק שני ליקוטים עמ' תע"ה-תע"ט.
⁷ בית הבחירה למאירי מסכת מועד קטן טו, ב. וכן מציונו שגדולי וגאוני עולם כתבו לעיתים 'לא ידעתי' ראה: לדוג' רש"י בראשית (ל, יא) ד"ה בא גז; שם מג, יא ד"ה בטנים; שמות (כד, יג) ד"ה ויקם משה. ראה: החת"ם סופר שכתב באמצע פרשנותו לשאלות אלכסנדר מוקדון לוקני הנגב "אך שאלת איזן מתקיר עשיר לא ידעתי לפרש ער"ו כעת" בתוך: אברהם סופר, בית הבחירה למאירי על מסכת מדרות (הוצאת קדם, ירושלים, תשל"ז), עמ' 180.

ראינו בשבוה שעבר שצריך אחריות "שלא להאיר את האור יותר מדי" כדברי הרב קוק, שלא כל דבר צריך לפרסם ולא כל דבר צריך לומר בכל פורום. והחכם עיניו בראשו.

למד לשונך לומר איני יודע¹

אחד ממאפייני העידן הפוסט-מודרני הוא שכל הדעות לגיטימיות במידה שווה. אך אם כן יש פוסט-מודרניזם אבסורד גדול², אנשים פשוטים מרשים לעצמם לסתור את דעתם של מומחים מקצועיים בטענה שדעותיהם נכונות במידה שווה. בעולם פוסט-מודרני, זמרים ושחקני קולנוע נהפכים להיות מומחים בשאלות בביטחון לאומי ואסטרטגי. אולם החכמה של האדם אינה מתבטאת בהכרח ביכולת שלו להביע דעתו 'כמראה הבזק' על כל דבר בעולם. שהרי אחד הדברים המבדילים בין חכם לגולם הוא: "ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומורה על האמת"³. אדם חכם מעיין ובודק היטב את העובדות לפני שהוא מביע דעה. ויותר מזה, מעבר לידע התיאורטי, הכרת המציאות היא תנאי הכרחי לפסיקת הלכה. "מחשב אינו יכול לפסוק" הרב עמיטל היה אומר "למרות שהמחשב יכול להכיר את כל התשובות הרלוונטיות"⁴. צריך להכיר בדיוק מה קורה בשטח. חלק אינטגרלי מהכנה למבצע או תרגיל צבאי, אינו רק לימוד המפות והכנת תרחישים ותוכניות, אלא 'סיור שטח', לראות בעין מה קורה בשטח. כאשר הגמרא לא מצליחה להכריע בין שיטות שונות או כאשר יש בעיות הנוגעות ללא פתרון, היא אומרת 'תיקו' שזהו נוטריקון 'תשבי יתרון קושיית ואבעיות'⁵. רבי לוי יצחק מברדיטשוב שואל: אם לעתיד לבוא יתוצו את ספקותינו, מדוע דווקא אליהו יתרון לנו את הקושיות ולא משה רבינו שהתורה ניתנה על ידו?

הוא משיב: "והנה מי יכול להבחין זאת באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג שיופסק הלכה כמותו, מי שהוא בחיים והוא בוה העולם הוא יודע באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג, אבל מי שאינו חי אינו יודע כלל באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג בו, והנה אליהו חי וקיים ולא טעם טעם מיתה והוא תמיד

¹ מסכת דרך ארץ כ, א; ברכות ד, א.
² הרב חגי לונרין הצביע על תופעה זו באחד ממאמריו בעלון 'שבת בשבתו' (הגיליון המדויק טרם נמצא ביד).
³ אבות ה, ז.
⁴ ראה: הרב הלל רחמני, 'על גדלות בחינוך', בתוך: ר' ציגלר ור' גפני (עורכים), לעבדך כמות, לדמותו ולדרכו של הרב יהודה עמיטל (קורן, ירושלים, 2011), עמ' 62.
⁵ ראה תוספת יום טוב עריות ה, ז.

אך אני רצייתי דווקא להדגיש את דבריו של השד"ל² שמתרעם על דבריו הארוכים של רבי יצחק אברבנאל על חטאו של משה וכותב בפירושו לתורה: "משה רבינו חטא חטא אחד, והמפרשים העמיסו עליו שלושה עשר חטאים ויותר, כי כל אחד מהם בדה מלבו עוון חדש. הרי דון יצחק אברבנאל הביא עשר דעות, והוסיף עוד אחד מדעתו; והבאים אחריו הוסיפו עוד שתיים, ואולי עוד כמה דעות אחרות נכתבו³ ואני לא ידעתי. על כן נמנעתי מהעמיק החקירה בדבר הזה, מיראה שמה מתוך חקירותי יצא לי פירוש חדש, ונמצאתי גם אני מוסיף עוון על משה רבינו". ונראה לי שלפי דבריו מובן מדוע לא פרסם הכתוב את חטאם של משה ואהרון, לעומת כל המצוות והניסים שמשה ואהרון כן עשו בדיוק לפי ציווי ה' שבהם התורה דווקא מאריכה. התורה רוצה ללמדנו שצריך ללמוד דווקא מצדקותם וגדלותם של משה ואהרון, ולא צריך לחקור ולהתעסק במה בדיוק היה חטאם, אלא לדעת "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" וגם אם נופלים צריך לקום, ושפילו משה רבינו גדול הנביאים חטא⁴. אבל ודאי המסר המרכזי הוא להסתכל תמיד בעין טובה על השני ועל מעשיו הטובים וגם כשהוא חוטא לא לחקור ולפשפש בדבר⁵. ושנזכר לתפילת רב אלימלך מליז'נסק: "אדרבה תן בליבנו שנראה כל אחד מעלת חבירו ולא חסרונם..."^{6,7}

² החכם האיטלקי שמואל דוד לוצאטו.
³ ובודאי שמהו השד"ל נוספו עוד כמה וכמה דעות למהו חטאו של משה.
⁴ וכן שצריך לברוח כמו מאש ממידת הכעס שלפי רוב הפרשנים גרמה למשה [ואהרון] לחטוא, כי שום תוצאה טובה לא יכולה לצאת מכעס. ואמר החכם שהכעס מעניש את עצמו בגלל חטאו של האחר.
⁵ כשם שמדובר בגדולי האומה כמשה ואהרון כמאמר התנא דבי רבי ישמעאל: אם ראתי תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה - אל תהדרו אחריו ביום, שמה עשה תשובה. שמה סלק דעתך? אלא: ודאי עשה תשובה (ברכות דף יט עמוד א).
⁶ גם ההמשך מאוד חשוב אבל כבר עברתי מזמן את ה-500 מילים.
⁷ שבת שלום ומבורך! הערות ותיקולו בברכה.

בפרשה שלנו מרבים לדבר על חטאו של משה, וחוז' מהשאלה מה בדיוק היה חטאם של משה ואהרון, צריך להבין למה לא פרסם הכתוב את חטאם במי מריבה¹? האברנאל מביא עשר דעות שונות שמסבירים את עונשם הכבד של אהרון ומשה:

- א. המדרש שמוא ברש"י שהכו את הסלע ולא דברו אליו.
- ב. מדרש אחר שהקלו בכבודם של ישראל שאמרו: "שמעו נא המורים".
- ג. לפי הרמב"ם שכעס משה בחינם על ישראל ששאלו מים כהוגן.
- ד. לדברי הרמב"ן שמביא את הר"ח שחטאו שאמרו "המן הסלע הזה נוציא לכם מים" ולא אמרו ה' יוציא לכם מים.
- ה. שהכו את הסלע פעמיים שלא כהוגן.
- ו. שלא אמרו שירה על יציאת המים מן הסלע, וישראל אמרו שירה.
- ז. שבני ישראל בקשו מהם שיוציאו מים מכל סלע שהוא, והם לא עשו כמו שבקשו מהם.
- ח. לדברי אבן עזרא, הפסיק משה בכעסו הדבקות בקב"ה, אשר יעשה בה האותות והמופתים.
- ט. לפי רבי יוסף אלבו חטאו בכך שהיו צריכים לדבר מעצמם אל הסלע שיתן מימיו.
- י. ויש "אחד מחכמי הדור" שסובר שלא חטאו כלל, ונגזרה להם מיתה בעוון בני דורם, שלא היו ראויים שהם יביאו אותם אל הארץ.

¹ רמב"ן במדבר כ ח.